

АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ ПІДХОДІВ ЩОДО УПРАВЛІННЯ ТА МІНІМІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКУ

Похилько С.В., к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів і підприємництва,
Сумський державний університет, м. Суми,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна
тел. 0542335383, email: s.pokhylko@finance.sumdu.edu.ua
Новіков В.М., магістрант кафедри фінансів і підприємництва,
Сумський державний університет, м. Суми,
тел. 0542335383, email: vlad.nov.1996@gmail.com

Ефективність здійснення банківських процесів пов'язаних із забезпеченням надійного захисту банків від кредитних ризиків з боку позичальників потребує вирішення багатьох питань пов'язаних з аналізом їх кредитоспроможності та надійності, розробкою методів та моделей щодо прогнозування наслідків від повернення, або протермінування кредитів позичальниками для подальшого ефективного функціонування банку. З огляду на значну кількість наукових робіт присвячених дослідженню впливу кредитного ризику на роботу банків досі залишається необхідність в удосконаленні існуючих методик управління кредитним ризиком.

Стаття присвячена дослідженню впливу кредитного ризику на діяльність банків в Україні, що стосується аналізу вітчизняних та зарубіжних підходів та методів визначення кредитного ризику банку, якості його управління та мінімізації, аналізу законодавства щодо визначення розміру кредитного ризику позичальника, проведенню аналітичного огляду показників банківської системи, зокрема дослідженню структури кредитного портфеля банків, для з'ясування причин зміни тих чи інших показників та наслідків їх впливу на фінансову стійкість та платоспроможність банків. У дослідженні приділяється увага посередницьким організаціям, як учасникам договірних відносин між банком і позичальником. Надається власне бачення щодо ефективності проведених державою заходів зі стабілізації роботи банків, та оцінка запропонованих моделей управління кредитного ризику банку з боку науковців.

На основі аналізу показників встановлено навіть зростаючої частки непрацюючих активів, а саме кількості протермінованих активів у кредитному портфелі банків, що пояснюється спадом обсягів виробництва та зниженням рівня платоспроможності населення на фоні загальної політичної та економічної нестабільності в країні. На основі проведеного дослідження автором визначено недостатню ефективність існуючого законодавства стосовно якості проведення банками кредитної політики та роботи з непрацюючими кредитами, яке б сприяло захисту банківської системи від існуючих кредитних ризиків та відповідало реаліям сучасного стану економіки.

Ключові слова: банк, банківська система, протерміновані активи, кредит, кредитний ризик, кредитний портфель.

DOI: 10.21272/1817-9215.2019.1-7

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах нестійкої економічної та політичної ситуації в державі гостро постає питання банківського кредитного ризику на фоні гарантування його фінансової стабільності та безпеки. Одним з елементів такого ризику є поява стрімко зростаючої частки протермінованих кредитних зобов'язань, що посилює ризик ліквідності банку та рівень його платоспроможності, при цьому погіршується структура кредитного портфеля та інвестиційна привабливість.

Посилаючись на дані Національного Банку України [1], протягом 2014 – 2017 років рівень банківської простроченої заборгованості зріс у 2,84 рази, з 98,95 млрд до 281,9 млрд грн, що змушує шукати альтернативні шляхи управління кредитним ризиком.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед науковців, які вивчають дану проблему, існують різні точки зору щодо управління та мінімізації кредитного ризику. Дослідженню впливу кредитного ризику на показники роботи банків прив'язувались праці низки учених. Зокрема Н. Е. Аванесова [13] розглядає світовий досвід управління кредитним ризиком на основі класифікаційних моделей та можливість розробки відповідної моделі для перехідної економіки України. Автор у статті наводить якість кредитного портфеля на основі сформованої кредитної політики, вказує фактори, які впливають на нього. Важливим

елементом при формуванні кредитного портфеля виступає кредитна ставка та ризики, які потрібно брати до уваги при її розрахунку банком. Н. Е. Аванесова пропонує кроки, які забезпечать ефективне управління кредитним ризиком та збереження фінансової стійкості банку. С. І. Брус [17] пов'язує кредитний ризик банку з існуванням проблемних кредитів, аналізуючи зростаючу динаміку кількості непрацюючих активів станом на 2017 рік. Автором пропонується ряд зовнішніх та внутрішніх заходів з ліквідації проблемних кредитів банку для зниження його кредитного ризику, серед яких наголошується увага на використанні закордонного досвіду роботи з проблемними активами банку. В. В. Галушак [15] вважає, що управління кредитним ризиком варто проводити шляхом його страхування. Розглядаючи різні форми кредитного страхування та їх популярність на вітчизняному ринку. Звертаючи увагу на наслідки як для банків так і для страховиків, на думку В. В. Галушака, даний вид управління кредитним ризиком не дуже популярний в Україні через слабо розвинуту страхову інфраструктуру та низький рівень розвитку економіки. В. В. Коваленко [4] вважає, що підходи щодо оцінки кредитного ризику банку варто розглядати на основі його діагностики, пропонуючи методичку оцінки рівня кредитного ризику на основі чистого маржинального процентного доходу. В. І. Міщенко [5] досліджує стан кредитного ринку у посткризовий період та констатує погіршення фінансової стійкості банків виходячи зі статистичних показників. Дослідник вважає, що банківська сфера потребує змін у сфері нормативно-правового регулювання, а також у монетарній та бюджетній політиці. Беручи до уваги пропозиції вчених, які працюють над різними методиками та способами убезпечення від кредитного ризику, залишається необхідність у пошуку підходів до його ефективного управління та мінімізації задля покращення фінансової стійкості та прибутковості банків.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідження сутності кредитного ризику банку. Визначення основних причин та наслідків існування банківського кредитного ризику та факторів, які його спричиняють. Узагальнення та аналіз підходів щодо управління та мінімізації кредитного ризику банків на базі запропонованих методик.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Нестійка політична та економічна ситуація, що змушує Національний банк України тримати облікову ставку на досить високому рівні, зниження прибуткової діяльності багатьох підприємств внаслідок різкого знецінення гривні та прискорення темпів інфляції. Тому підвищення банками стандартів щодо кредитних операцій в Україні відіграють вирішальну роль у зменшенні обсягів проблемних кредитів та розвитку кредитного ризику.

За визначенням Ефименко Т. І. «Кредитний ризик — це наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання» [2, с. 496; 3].

Активні операції банків з надання кредитів юридичним та фізичним особам є найбільш ризиковим видом операції, не можливо бути абсолютно впевненим у поверненні наданих позичальнику коштів, хоча за їх рахунок формується банківський прибуток. Беручи до уваги закордонний досвід та наукові джерела можна засвідчити велику кількість підходів щодо управління рівнем кредитного ризику. Але разом з тим основна проблема полягає у тому, що досягнення науковців мають бути адаптовані та переформатовані до потреб, які диктує сучасний економічний стан України [4].

Значного впливу на банківську систему України справила фінансова криза 2007-2008 рр., наслідком якої стало погіршення фінансового стану банків та їх подальший нестабільний розвиток. Показовим є те, що якість банківських активів та капіталу значно погіршилась через зниження показників рентабельності (виняток становлять 2012–2013 рр., коли рентабельність банківських активів складала – 0,45 та 0,12%

порівняно з іншими роками). Станом на 1 квітня 2015 року частка протермінованої заборгованості за кредитами збільшилась, у загальній сумі кредитів, до 17,2%. При цьому майже 26% банків, які на початок 2014 р. вважалися фінансово життєспроможними, визнані як такі, що не можуть відповідати за своїми зобов'язаннями та були ліквідовані [5].

Показники банківської діяльності фіксують збитки і після 2015 року, адже станом на кінець 2016 року вони лише зростають та погіршують ситуацію у банківському секторі. Якщо фінансовий стан банків до 2017 року погіршувався через систематичні збитки та скорочення кількості банків, то з 2017 року спостерігається обернена динаміка щодо показників банківської діяльності.

Розглянемо динаміку розвитку банківської діяльності протягом 2014 – 2018 років.

Таблиця 1 – Показники банківської діяльності, 2014-2018 рр., млрд грн [розраховано авторами на основі 6, 7].

Показник	1.01.2015	1.01.2016	1.01.2017	1.01.2018	1.01.2019
Активи банків	1 316,85	1 254,29	1 256,3	1 336,36	1 359,70
Кредитний портфель	1 006,36	965,09	1 005,92	1 036,74	1 118,86
Частка кредитів в активах банків, %	76,42	76,94	80,07	78,03	82,28
Зобов'язання банків	1 168,83	1 150,67	1 132,52	1 172,76	1 204,74
Рентабельність активів банків, %	-4,07	-5,46	-12,60	-1,93	1,69
Рентабельність капіталу банків, %	-30,46	-51,91	-116,74	-15,84	14,67
Фінансовий результат	-52 966	-66 600	-159 386	-24 360	15 949

На початок 2015 року активи банків склали 1 316,85 млрд грн. В умовах тогочасної банківської кризи, що спричинила відтік капіталу та банкрутства банків, у подальшому обсяг активів зменшився на 4,76% та становив 1 254,29 млрд грн. Протягом наступних років їх обсяг поступово зростає і на кінець 2017 року становить 1 336,36 млрд грн. Обсяг наданих кредитів серед структури активів до 2017 року зростає, адже банки не отримують прибутків та вимушені залучати ресурси для підтримки фінансової стійкості.

З 2015 по 2017 рік спостерігається зниження рівня зобов'язань банків, які зменшились з 1 168,83 млрд грн до 1 132,52 млрд грн, або на 3,1%. Таку динаміку можна пояснити тим, що рівень довіри населення до банків знижувався пропорційно зі зменшенням обсягу депозитів. На початок 2018 року обсяг зобов'язань починає зростати і станом на 1.01.2019 складає 1 204,74 млрд грн. Всі ці показники свідчать про тривалу збитковість банківської системи, що відобразилось на її фінансових результатах, протягом 2015-2016 років збиток зріс з 52 966 млрд грн до 159 286 млрд грн, тобто на 300,73%. На початок 2018 року також спостерігається збиток банків, але ситуація покращується виходячи з огляду на зростання банківських зобов'язань, відновлення показників рентабельності активів та капіталу. На початок 2019 року банки мають прибуток у 15 949 млрд грн.

Розглянемо динаміку відношення кредитного портфеля до протермінованих активів протягом 2014-2018 років.

Як бачимо на графіку найнижчий обсяг протермінованої заборгованості розміром 166,78 млн грн спостерігався на початок 2015 року, по відношенню до обсягу кредитного портфеля частка складає 16,34%. Мінімальний рівень кредитного портфеля спостерігався протягом 2015 року з обсягом у 1 009,8 млн грн, частка протермінованої заборгованості по відношенню до кредитного портфелю зросла до 24,77% і має вже 250,13 млн грн. Пропорційно зі зростанням обсягу кредитного портфеля стабільно зростає протермінована заборгованість за банківськими кредитами. Порівнюючи з майже сталим зростанням кредитного портфеля, протермінована заборгованість за 1,5 роки зросла на 234%, що сильно погіршило

синхронізацію надходжень і видатків банку. Станом на 01.07.2017 року частка протермінованої заборгованості у структурі кредитного портфеля складає 57,7%, у наступні роки частка заборгованості знижується і 01.01.2019 року становить 52,84%.

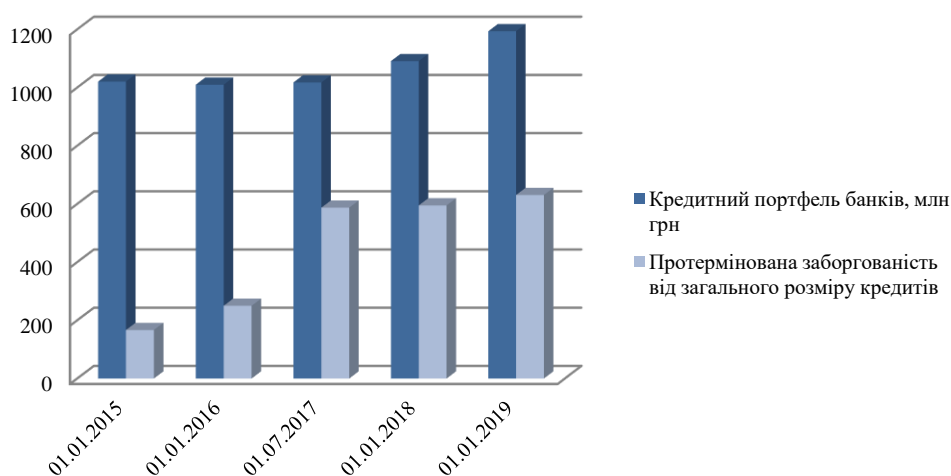

Рисунок 1 – Динаміка відношення кредитного портфеля та протермінованої заборгованості банків протягом 2014 – 2018 років [складено авторами на основі 1, 17]

Маємо сказати, що обсяги наданих кредитів банків зростають через потреби населення у фінансових ресурсах та необхідності кредитування економіки в цілому, але проблема протермінованої заборгованості, з огляду на її значну частку в структурі кредитного портфеля, залишається невирішеною та потребує уваги з боку регулюючих органів.

На даний момент для стабільного розвитку економіки та реального сектору важливим є ефективна робота з існуючими кредитними ризиками. Такий процес має включати системні дії уряду по реформуванню монетарної та бюджетно-податкової системи, результатом чого має бути проведення більш ефективного регулювання банківської системи, зміцнення нагляду, створення стимулів для розвитку та стійкого функціонування приватного сектору [5].

За визначенням В. Коваленко «діагностика стійкості банківської системи — це аналіз та оцінка ситуації в національній банківській системі, а також виявлення позитивних чи негативних чинників, які зумовлюють зміни у банківській системі в майбутньому» [9, с. 94].

Кредитні ризики по своїй сутності є багатограними, при проведенні різного роду банківських операцій є ймовірність втрати коштів, що виникає у різних сферах роботи банків. Кредитний ризик може виникнути при депозитних відносинах одного банку з іншим, при проведенні переказів між ними, при операціях з цінними паперами та різного роду кредитних послуг з лізингу, факторингу, та ін.

Виділяють такі види кредитного ризику як індивідуальний та портфельний. Індивідуальний кредитний ризик передбачає взаємовідносини банку з окремим боржником, позичальником чи особою, яка займається випуском цінних паперів. Такого виду кредитний ризик визначає рівень платоспроможності окремого боржника по кредиту, його можливість погасити узяті на себе зобов'язання вчасно та у повному обсязі.

Згідно установленого «Положенням про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями», що затверджене

Постановою Правління НБУ № 351 від 30.06.2016 р. Банк самостійно визначає розмір кредитного ризику позичальника на індивідуальній та груповій основі будь то фізична, юридична особа, фінансова, чи бюджетна установа. Банк проводить аналіз наданих кредитів, інвестованих коштів в інші установи, фінансової та господарської дебіторської заборгованості для можливості віднесення позичальника до певного класу надійності боржників з подальшим прийняттям рішення про надання кредиту позичальнику чи відмові йому у цьому, для забезпечення себе від можливого кредитного ризику [8].

Слід зауважити, що кредитний ризик, згідно з нормативно-правовими актами Національного банку України, оцінюється розрахунком таких нормативів:

1. «Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) – встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань. Значення нормативу Н7 складає не більше 25%» [1].

2. «Норматив великих кредитних ризиків (Н8) – встановлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів. Нормативне значення нормативу Н8 не повинно перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку» [1].

3. «Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9) – встановлюється з метою обмеження ризику, який виникає під час здійснення операцій з інсайдерами, що може призвести до прямого або непрямого впливу на діяльність банку. Нормативне значення коефіцієнта Н9 не повинно перевищувати 5%». (Постановою Правління Національного банку України від 08.06.2015 № 361 внесено зміни до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, відповідно до яких скасовано розрахунок нормативу максимального розміру кредитів, гарантій і поручительств, наданих одному інсайдеру (щонайбільше 5 %) Н9, його замінено на норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами, який не має перевищувати 25%) [1].

Таблиця 2 – Нормативи розрахунку кредитного ризику банку в Україні, 2014-2018 рр., % [складено авторами на основі 1]

Показник	Характеристика нормативу	Роки					Максимальне значення, %
		2014	2015	2016	2017	2018	
Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента	22,01	22,78	21,48	20,29	19,83	25
Н8	Норматив великих кредитних ризиків	250,04	364,14	308,27	208,31	176,23	800
Н9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами	-	31,19	36,72	17,89	10,41	25

Згідно поданих показників протягом 2014-2018 років норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) не перевищує максимально допустимого значення. Станом на 2014 рік виконання нормативу сягало 22,01%, максимальне значення спостерігається у 2015 році з показником у 22,78%. У наступних роках значення показника зменшується і складає 19,83% у 2018 році. За жоден з досліджуваних періодів значення не перевищує допустимих 25%. Виходячи з цього вважаємо, що необхідність у коригуванні регулятивного капіталу на суму кредитних зобов'язань щодо контрагента можлива лише у напрямку його зменшення до 20-22%.

Норматив Н8 протягом досліджуваних років варіюється з 250,04 за 2014 рік до 176,23 за 2018 рік, не перевищуючи максимальне значення розміру регулятивного капіталу, тобто великі кредитні ризики знаходяться на прийнятному відносно регулятивного капіталу рівні.

Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9) за період з 2015 по 2018 роки має позитивну динаміку у бік зменшення з зафіксованих станом на 2015 рік 31,19% та 36,72% у 2016 році. Значне перевищення показників характеризується високою часткою зобов'язань перед пов'язаними з банками особами по відношенню до статутного капіталу через ризики їх не погашення та порушення фінансової стійкості банків. З 2017 року норматив суттєво знижується до 17,89% та 10,41% за 2018 рік. Цьому слугувало нарощення капітальної бази банків та поступова стабілізація їх фінансового стану. Отже, дане регулювання було суттєвою мірою вдосконалення якості регулювання банківської системи.

Створення економіко-математичних методів є системно важливою складовою у вирішенні проблеми вдосконалення управління кредитним ризиком, такі методи детально досліджуються науковцями однак умови господарювання мають непостійний характер і вимагають нових підходів у вирішенні проблем та поставлених завдань.

Для того, щоб дохідність кредитних операцій мала на себе мінімальний вплив кредитного ризику вважається за доцільне розробка такої моделі управління ризиком, яка б поділялась на оперативне, тактичне та стратегічне управління.

Стратегічне управління передбачає довгострокове планування стосовно прогнозу наслідків від неповернення чи прострочення кредитів для банку та їх зміну в динаміці. Врахування цього чинника є корисним при постановці банком цілей та завдань на майбутнє.

Тактичний рівень управління ґрунтується на більш короткострокових функціях менеджменту банку. Він передбачає створення методик, процедур та регламентів, що є інформаційним підґрунтям при здійсненні кредитної операції. Тактичне управління передбачає взаємну роботу між підрозділами банку щодо управління кредитним ризиком, створення програми антикризового управління та аналіз управлінської звітності цих підрозділів.

Оперативне управління, за допомогою таких функцій як консолідація інформації та нагляд за дотриманням внутрішньої правової бази є дієвим механізмом та може забезпечити ефективне управління рівнем кредитного ризику в дозволеніх регулятором межах як на тактичному, так і на стратегічному рівні [4].

На думку Н. А. Аванесової, «для того щоб кредитна політика найкраще слугувала захисту стійкості банку та допомагала задовольняти потреби регіону, що ним обслуговується в отриманні кредитних коштів, вона повинна містити інформацію про такі умови довгострокового інвестиційного кредитування, які дозволять контролювати ризики та забезпечать захист ресурсної бази банку від втрат» [14].

1. «Плаваючі» процентні ставки мають бути взяті за основу при встановленні задовільних конкурентоспроможних цін для компенсації витрат кредитора через зміну вартості основного боргу та під дією інших ризиків. Використання такого виду ставки має передбачити та компенсувати ризики роботи з позичальником на індивідуальній основі.

2. Необхідність допрацювання норм Закону щодо заставного права. Перш за все мова йде про потребу обов'язкового обліку застав в єдиній інформаційній базі – реєстрі застав. Так як поточна версія Закону не надає кредитору прав вимоги на майно, яке було закладено, то вона нагально потребує змін в цьому питанні; на сьогодні неможливо оформити «заставу на майбутню нерухомість без наступного переоформлення договору застави» [10]. Але науковець вважає, що позичальник лише за рахунок застави не може бути звільнений від відповідальності за погашення кредиту.

3. Банк має брати безпосередню участь у прибутках свого позичальника. А саме, якщо терміни отримання прибутку позичальником зростають на відміну від термінів сплати по кредиту і унеможливають вчасне його погашення, таким чином позичальник неспроможний забезпечити своєчасне повернення довгострокового інвестиційного кредиту, банк має передбачити це та знизити ставку відсотка з тією умовою, що банк прийматиме участь у прибутках позичальника.

4. Розширення лізингових операцій, які дозволяють відновити інвестиційну діяльність, зокрема у науково-технологічній сфері.

5. Позичальник має брати участь у довгострокових інвестиційних проектах, до таких проектів можна віднести будівництво нерухомості, адже клієнт банку його фінансує частково за свій рахунок, а частково – за рахунок залученого у банку довгострокового кредиту. Компенсація понесених витрат при будівництві максимально мінімізує величину кредитного ризику.

6. Використання технології інвестиційних фондів, яка передбачає випуск іпотечних цінних паперів як способу сек'юритизації банківських іпотечних позик [11, с. 11].

7. Побудова довготривалих партнерських відносин між банком та його клієнтом для можливості уникнення ризику неповернення чи протермінування кредиту [14].

Одним з методів управління кредитним ризиком банку є кредитне страхування [16], такий метод передбачає відносини між банком та страховою організацією для захисту від ризиків усіх учасників, які беруть участь у процесі кредитування та мають вплив на погашення кредиту позичальником перед банком.

Кредитне страхування передбачає можливість непогашення боргу через фінансову неспроможність позичальників під час кредитування. Так як операції пов'язані зі страхуванням та гарантуванням кредитів мають широкий спектр визначенням кредитного страхування можна вважати механізм господарювання для забезпечення кредитних ризиків

Страхування кредитів, як новий захисний продукт на українському ринку поділяється на два види.

Першим видом такого захисту банківського кредиту є добровільне страхування (страховик переймає ризик від банку який у свою чергу стає застрахованим). Банк, який виступає у даному випадку страхувальником, укладає угоду зі страховою компанією про добровільне страхування кредитних ризиків, в угоді зазначається, що сума страхових внесків враховується при встановленні ставки відсотка за кредит. У страхуванні таку операцію можна порівняти із страхуванням від нещасного випадку, це є аналогічним непогашенню кредиту [15, с. 30].

Іншим видом кредитного страхування є добровільне страхування відповідальності позичальника за непогашення кредитів (страхувальником у цьому випадку є боржник, який страхує імовірність неповернення боргу наданому йому банком). Гарантійним документом страховика перед банком виступає страховий поліс згідно фінансових обов'язків боржників по кредиту. Виконання угоди страхування між позичальником та страховиком щодо захисту кредитного зобов'язання позичальника можливе лише у випадку згоди та фінансової спроможності страхової компанії виплатити страхове відшкодування [15, с. 32].

В. В. Галушак [16] звертає увагу на те, що існує дві форми кредитного страхування – страхування самих кредитів (делькредерне) та страхування застави під отримані кредити (кауційне).

Перша форма кредитного страхування передбачає захист власних вимог страхувальника. На відміну від першої друга форма кредитного страхування кредитів передбачає, що захист права свого кредитора виконує страхувальник-боржник. При заставному (гарантійному) страхуванні страхувальником є позичальник коштів, а кредитор виступає застрахованим [16].

В Україні ринок страхових послуг не є достатньо розвиненим, а його продукти не користуються попитом серед населення, особливо у випадку кредитних операцій з

банком. У випадку непогашення кредиту боржником вчасно, або взагалі, страхова компанія, за умови укладання з нею договору, є залученою третьою стороною, чий страхові внески впливають на розмір відсоткової ставки по кредиту при укладанні договору з банком. Якщо брати до уваги другий варіант страхування кредитів, коли його погашення страховиком відбувається за його згоди та фінансових можливостей, то він є більш ризиковим, адже в такому разі немає обов'язку страховика у погашенні кредиту, а лише його згода. Також є ймовірність, що кредит не буде погашений вчасно через можливі фінансові труднощі страховика. Тому, на наш погляд, перший варіант страхування кредитних ризиків є більш прийнятним для України.

У зв'язку з цим доцільно взяти до уваги досвід США, де в 2010 р. було прийнято Закон про реформування фінансового сектору та захист споживачів фінансових послуг з метою зниження ризиків (Закон Додда-Френка). Прийняття цього Закону суттєво змінило концепцію нагляду за кредитними установами. Цей закон передбачає посилення вимог та контролю у процесі кредитування, до них відносяться такі вимоги:

1. Кредитор має проаналізувати спроможність боржника погасити взятий кредит у повному обсязі та в установлені терміни;
2. Винагорода для кредитних менеджерів банків має бути відмінена у залежності від специфіки кредиту (крім суми основного боргу);
3. Позичальник має бути обов'язково поінформований щодо зміни банком процентної ставки за кредитами зі змінною ставкою не раніше ніж за 6 місяців;
4. Передбачене суттєве скорочення обсягів штрафних санкцій, або їх повне зняття, за дострокове погашення кредитів, тощо [17].

Встановлені вимоги значно посилюють та сприяють проведенню більш ефективної кредитної політики. Відповідно банк має враховувати можливі фінансові труднощі позичальника, потурбуватись про те, щоб кредит був погашений вчасно та в повному обсязі задля власної фінансової безпеки. Варто посилити вимоги до позичальника перед банком у питанні застави та гарантій щодо повернення кредиту.

Також варто звернути увагу на класифікаційні моделі кількісної оцінки ступеня кредитного ризику, які широко використовуються західними банками, найбільш відомими з яких це Z-модель Альтмана і модель нагляду за кредитами Чессера. Ці моделі, на жаль, відповідають умовам розвинутої ринкової економіки. Для умов перехідної економіки України необхідно розробити прийнятні моделі, які передбачали б перш за все галузеві особливості кредитувальників та терміни, на які їм надаються кошти [20], що також могло б бути застосовано в умовах сучасного стану розвитку банківської сфери та економіки в цілому.

Так, наприклад В. І. Міщенко [5] вважає, що "управління кредитним ризиком передбачає забезпечення повернення банківського кредиту, який слід розглядати як сукупність умов, способів, форм, видів і джерел погашення зобов'язань позичальника перед банком як вторинного джерела в разі неповернення кредиту, а також юридичне оформлення прав кредитора на використання такого забезпечення та організацію контролю банку за його достатністю та прийнятністю".

Відокремлення від держави та функціонування як незалежних організацій - компаній з управління активами має бути дієвим механізмом при роботі з проблемними кредитами банку.

За прямої участі Національного банку України має бути розроблений єдиний кредитний реєстр клієнтів банку для більш прозорого процесу кредитування населення, вдосконалення якості управління та зниження рівня кредитного ризику і в подальшому зменшення частки проблемних активів у структурі кредитного портфеля [5], що також може бути розглянуто як метод оперативного управління щодо консолідації інформації, який було розглянуто вище. Ми погоджуємося з пропозицією автора, адже створення кредитного реєстру клієнтів банку дасть змогу більш ефективно відслідковувати кредитну активність та якість погашення кредитних зобов'язань позичальника. Такий крок сприятиме більшій прозорості та надійності проведення банківських операцій.

Можемо припустити, що зростання протермінованої заборгованості викликане неспроможністю фізичних та юридичних осіб розрахуватися за своїми зобов'язаннями перед банками через погіршення платоспроможності, на що вплинула тогочасна економічна криза та необхідність банків проводити кредитну експансію на фоні збиткової діяльності. Для виходу з такої ситуації банкам варто нарощувати власну капіталізацію для можливості спрямування коштів у резерви для покриття збитків. Має проводитись більш жорстка політика щодо аналізу кредитоспроможності позичальників, постійний моніторинг їх фінансового стану.

Як крок по відновленню стабільності банків можна виділити набуття чинності в липні 2016 р. Закону України “Про фінансову реструктуризацію” [12], згідно якого проведення реструктуризації протермінованої заборгованості банкам щодо надійних позичальників, котрі мають фінансові труднощі буде більш дієвим. Хоча використання такого механізму передбачає самостійність роботи банків по зниженню проблемної заборгованості і не є досить ефективним у зменшенні великих обсягів безнадійних активів, увага має бути акцентована на розвиток інфраструктури застосування і цього механізму також.

Сучасний ринок проблемних кредитів характеризується активним використанням ресурсів приватних інвестиційних фондів, широко використовується механізм сек'юритизації, тобто “перерозподіл ризиків шляхом трансформації активів банку (позик та інших активів) у цінні папери для продажу інвесторам” [13, 18]. Тільки протягом 2003–2013 рр. у світі було створено 288 фондів, працюючих з проблемними активами, за рахунок чого була можливість залучити інвестиції на суму 219 млрд дол. США. Протягом цього періоду європейський ринок за участі 52 фондів зміг зібрати 25,4 млрд дол. США [19, с. 174].

С. І. Брус [18] пропонує наступні методи роботи банку з проблемними активами. Згідно його трактуванню вони поділяються на внутрішньо банківські методи, які мають у собі самостійну роботу банків з непрацюючими кредитами та списання проблемної заборгованості банків, та зовнішні методи, тобто залучення колекторських агентств, продаж банками портфеля проблемних активів (хедж фондам, фондам прямих інвестицій та ін.), перенесення проблемних активів у спеціалізовані фінансові інститути, до них можна віднести майданчик по самовикupu кредитів “bad bank”, комітет з у правління активами, агентство по роботі з проблемними активами та ін.) [18].

ВИСНОВКИ

Отже, питання управління кредитним ризиком банків має вагоме значення для їх стабільного функціонування. Для виходу банків з кризової ситуації та покращення їх фінансового стану доцільно вжити таких заходів:

– надання банкам більшої свободи у побудові кредитної політики як з боку Національного банку України, так і на законодавчому рівні. Дозволити банкам проводити кредитну політику, яка б базувалась на більш тісній його співпраці з позичальником щодо визначення умов кредитування, тобто формування банком більш критичного підходу щодо аналізу кредитоспроможності позичальника та моніторингу використання наданих йому коштів;

– стимулювання співпраці банків з інвестиційними фондами щодо викупу проблемних кредитів та використання банками механізму сек'юритизації активів, тобто переведення надлишкових кредитів в пули однорідних активів та їх реалізація на відкритому ринку шляхом купівлі цінних паперів, які потім можна реалізувати третім особам. Таким чином банк міг би сформувати власний капітал за рахунок фондового ринку та знижувати власний кредитний ризик.

– спонукання банків щодо залучення страхових компаній як посередників зі страхування кредитів, адже угода про страхування кредитного ризику зі страховою компанією диверсифікує ризик банку, що значно знизить імовірність виникнення проблемних кредитів;

– створення єдиного кредитного реєстру клієнтів банків для консолідації інформації щодо стану їх позик, з урахуванням закордонного досвіду у цій галузі урахуваючи загальноекономічну ситуацію, що сприятиме зниженню кількості проблемних кредитів та підвищенню якості їх управління.

SUMMARY

The efficiency of banking performance, related to ensuring reliable protection for banks from credit risk by borrowers, requires resolving multiple issues related to the analysis of their creditworthiness and reliability, as well as development of methods and models to predict the consequences of non-repayment or overdue loans from the borrowers' side for the further effective functioning of a bank. Taking into account a considerable amount of scientific works devoted to the research of influence of credit risk on banking there is still a necessity in improvement of existing methods of credit risk management.

The article is devoted to the research of the influence of credit risk on banking in Ukraine, in regard to the analysis of the domestic and foreign approaches and methods of determining banking credit risk; quality of its management and minimization, analysis of the legislation on the definition of exposure to borrower's credit risk; analytical reviews of indicators of the banking system, in particular, research of the banking credit portfolio structure for revealing the reasons of change of particular indicators. And, consequently, their influence on the financial sustainability and bank solvency. The research pays attention to intermediary organizations as participants of contractual relations between banks and borrowers. The authors give their own vision of the efficiency of measures taken by the government to stabilize banking and assess the introduced models of banking credit risk management from a scientific perspective.

The analysis of the indicators showed a growing share of non-performing loans, in particular, the number of overdue assets in the credit portfolio of banks. Which would be caused by the declining production and a decrease in the level of solvency of the population against the background of general political and economic instability in the country. The study identified the lack of effectiveness of the existing legislation related to credit policy and the work with non-performing loans, which would have contributed to the protection of the banking system from the existing credit risk and corresponded to realities of the modern state of the economy.

Key words: banking, overdue assets, overdue loans, credit, credit risk, credit portfolio.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт Національного Банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>
2. Єфименко Т. І. Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія : монографія : у 3 т. Т. 2 / Т. І. Єфименко // ДННУ “Акад. фін. упр.– 2013. — 662 с.
3. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : схвал. постановою Правління Національного банку України від 02.08.2004 № 361 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36985>.
4. Коваленко В. В. Діагностика кредитного ризику та його вплив на кредитну активність банків України / В. В. Коваленко, О. М. Зверяков, Д. С. Гайдукович // «Фінанси України». – 2016. – С. 83-98.
5. Міщенко В. І. Управління кредитним ризиком на основі вдосконалення забезпечення банківських позик / В. І. Міщенко, С. В. Міщенко // «Фінансовий простір». – 2015. – №2. – С. 77-84.
6. Національне рейтингове агентство «Рюрік». Аналітичний огляд банківської системи України за 2017 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rurik.com.ua/our-research/branch-reviews/1187>
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/>
8. Просович О. П., Процак К. В. Ідентифікація та оцінка кредитного ризику комерційних банків // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Проблеми економіки та управління. – 2017. – № 873. – С. 88–96.
9. Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика : монографія / В. В. Коваленко ; ДВНЗ “Укр. акад. банк. справи Нац. банку України”. — Суми, 2010. — 228 с.
10. Закон України «Про заставу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12>
11. Закон України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» від 19 червня 2003 р. № 978-ІУ // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. –2003. – № 12. – С. 3–21.
12. Закон України “Про фінансову реструктуризацію” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19>
13. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: Постанова Правління Національного банку України від 21.06.2012 №255 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04/ed20120621/find?text=%D1%E5%EA%27%FE%F0%E8%F2%E8%E7%E0%F6%B3%FF+%28%E0%EA%F2%E8%E2%B3%E2%29>
14. Аванесова Н. Е. Кредитна політика банківських установ: стратегічні аспекти та ризики / Н. Е. Аванесова, Ю. М. Вознікова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – С. 956-961.

15. Горицька Н. Система кредитування в Україні та її особливості / Н. Горицька // Облік і звітність. – 2012. – № 27–28. – С. 30–36.
16. Галушак В. В. Страхування кредитних ризиків / В. В. Галушак // Економічні науки. – Випуск 16. – Частина 1. – 2016. – С. 105-107.
17. The Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act (HR 4173). – Режим доступу: <http://www.sec.gov/about/laws/wallstreetreformcra.pdf>.
18. Брус С. І. Зменшення обсягів проблемних кредитів в Україні в умовах обмеженого інструментарію / С. І. Брус, Є. О. Бублик // Фінанси України. – 2017. – С. 76-90.
19. Гойхман М. І. Сучасні методи управління проблемними активами банківської системи України. Економічний форум. 2014. № 2. С. 172–178. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eforum-intu.com/assets/files/u-nomeri-2-2014-novij.Pdf>
20. Гайдучський П.А. Інвестиційний клімат в Україні / П.А. Галуцький. – К., 2002. – 345 с.